

Urszula Jakubowska
Polska Akademia Nauk

JAKIE SZANSE W WYBORACH PREZYDENCKICH MAJĄ KOBIETY?¹ BADANIA EKSPERYMENTALNE WŚRÓD MŁODZIEŻY

Celem badania było sprawdzenie, czy i jakie zmiany zaobserwować można w stosunku młodzieży wobec polityków odmiennej płci. W badaniu wzięło udział 929 osób (454 kobiety i 475 mężczyzn), w wieku od 18 do 25 lat, z wykształceniem średnim (uczniowie szkół maturalnych i studenci). Przeprowadzono serię eksperymentów, w których opisywano fikcyjnych kandydatów – kobietę i mężczyznę – na urząd prezydenta. Manipulowano zakresem informacji o politykach (płeć, afiliacja polityczna, pozytywne i negatywne charakterystyki moralności i kompetencji oraz programu politycznego). Zaobserwowano: (1) efekt faworyzacji polityka własnej płci w grupie badanych kobiet, (2) zniekształcenia w percepcji kobiety–polityka; kandydatka na prezydenta wzbudzała bardziej pozytywne albo negatywne ustosunkowania niż kandydat na prezydenta w warunkach prezentacji pozytywnych albo negatywnych charakterystyk.

Główne pojęcia: stereotypy płciowe, kategoryzacja społeczna, głosowanie tematyczne, teoria continuum.

Wprowadzenie

Obserwowany powszechnie niski udział kobiet w polityce przypisywany jest na ogół stereotypom płciowym i procesom autostereotypizacji (*self-stereotyping*) (zob. np. Cwalina i Falkowski 2005: 223–238; Eagly i Karau 2002: 574–579; Falk i Kenski 2006: 4; Huddy i Capelos 2002; McGraw 2003: 402; Sanbonmatsu 2002: 21–22; Sutherland 1978: 774–794). Wyniki badań konsekwentnie informują, że procesy kategoryzacji społecznej oparte na płci są zjawiskiem niezwykle silnym, obserwowanym powszechnie w różnych kulturach, nawet u kilkuletnich dzieci. Stwierdzono, że dzieci już w wieku od 7 lat ujawniają skłonność do przejawiania różnic między płciami, przypisują reprezentantom własnej kategorii płciowej bardziej pozytywne oceny oraz postrzegają ich w sposób bardziej zindywidualizowany niż reprezentantów kate-

Instytut Psychologii PAN, e-mail: ula@psychpan.waw.pl

¹ Badania zrealizowano w ramach projektu „Znaczenie cech kategoryalnych i treściowych w kampanii wyborczej”, finansowanego przez MEiN (grant nr 1 H01F 015 30).

gorii przeciwnej (Powlishta 2004: 104). Wyniki badań laboratoryjnych przekonują, że kategoryzacja obiektów ze względu na płeć jest prawdopodobnie reakcją zautomatyzowaną. Czas przetwarzania informacji o płci jest bardzo krótki, bowiem wynosi tylko 150ms (Ito i Urland 2003: 616–626).

Wyniki badań międzykulturowych doprowadziły do wniosku, że świat polityki powszechnie postrzegany jest stereotypowo jako sfera męska (Eagly i Karau 2002: 574–576; Mayer i Schmidt 2004: 393–407). Uniwersalizm tego stereotypu, z jednej strony, zniechęca kobiety do podejmowania politycznej aktywności, bowiem ulegają autostereotypizacji. Z drugiej, aktywizowane przez płeć stereotypy sprawiają, że szanse kobiet w wyborach politycznych mogą być mniejsze niż szanse mężczyzn (Eagly i Karau 2002: 573–598). Niektóre dane empiryczne pokazują, że identyczne zachowania publiczne kandydatów oceniane są odmiennie, jeśli politycy różnią się płcią. Na przykład, w jednym z eksperymentów przeprowadzonych przez Torii Aalberg i Andersa Jenssena (2004) w Norwegii pokazywano osobom badanym materiał filmowy, w którym aktorzy – kobieta i mężczyzna (o podobnym stopniu atrakcyjności fizycznej) odgrywający rolę polityków wygłaszali przemówienia wyborcze tej samej treści. Okazało się, że ocena tych przemówień oraz osób istotnie różniła się niemal na wszystkich wymiarach (np. zdolności przekonywania, wzbudzanego zaufania, kompetencji w przedstawieniu problemu, optymizmu) na niekorzyść kobiety, zwłaszcza w sytuacji, gdy oceniali ją mężczyźni. Stereotypizacja sądów na temat polityków różnej płci systematycznie stwierdzona została także w Kanadzie (Sutherland 1978: 774–794) i USA (zob. McGraw 2003: 394–432). Niezależnie od podawanych informacji na temat kwalifikacji polityków i ich politycznych programów, kobietom przypisywano cechy stereotypowo kobiece (wrażliwość, ciepło, emocjonalność), odmawiając im kompetencji. Natomiast mężczyzn oceniano zgodnie z kulturowym stereotypem męskości, tj. jako asertywnych, zdecydowanych i kompetentnych (zob. przegląd wyników badań w McGraw 2003: 394–432). Odmiennie formułowane są także oczekiwania dotyczące pełnionych przez polityków funkcji. Wyborcy uważają, że mężczyźni bardziej nadają się do zarządzania sprawami dotyczącymi przestępczości i polityki zagranicznej, podczas gdy kobiety są bardziej predysponowane do sprawowania urzędów zajmujących się pomocą ubogim i prawami kobiet (McGraw 2003: 402; Sanbonmatsu 2002: 20).

Z drugiej strony, istnieje pokaźny nurt badań, w których nie wykryto różnic w ocenie polityków różniących się płcią (badania te cytowane są obszernie w pracy Huddy i Capelos 2002; Sanbonmatsu 2002: 20–22). A nawet, stwierdzono, że kobiety oceniane są lepiej niż mężczyźni (zob. Cwalina i Falkowski 2005: 234–236; przegląd badań: Huddy i Capelos 2002; Sanbonmatsu 2002: 20–34). W badaniach przeprowadzonych w Polsce okazało się, że przy rów-

norzędnych cechach kompetencyjnych i moralnościowych, kobieta oceniana była lepiej niż mężczyzna, oraz mniej negatywnie w porównaniu z mężczyzną w sytuacji, gdy prezentowano ich ujemny wizerunek (zob. Cwalina i Falkowski 2005: 234–236).

Zatem związek między kategoryzacją płci a oceną kobiet jako nienadających się do aktywności politycznej nie jest oczywisty. Nie można wykluczyć, że siła oddziaływania stereotypów płciowych na decyzje wyborcze i aktywność polityczną kobiet zależy od rodzaju kontekstu kulturowego (np. Clark, Clark i Chou 1993: 493–510) i subkulturowego (zob. wyniki badań o wpływie subkultury moralistycznej, indywidualistycznej i tradycjonalistycznej na aktywność polityczną kobiet – Nelson 1987: 401–410), doświadczeń politycznych i historycznych (np. Afroamerykanki są bardziej aktywne politycznie niż białe Amerykanki – zob. wyniki badań Cole i Stewart 1996: 130–140), strategii podejmowania decyzji wyborczej (Hugeneberg, Bodenhausen i McLain 2006: 1020–1031). Na przykład, wyniki badań eksperymentalnych pokazały, że strategie ekskluzywne, tj. eliminowanie kandydatów z listy wyborczej, powodują większy poziom ich stereotypizacji niż inkluzywne strategie podejmowania decyzji wyborczych, które polegają na wskazaniu kandydatów preferowanych spośród podanych na liście wyborczej (Hugeneberg, Bodenhausen i McLain 2006: 1020–1031).

Niezależnie od uzyskiwanych wyników badań wskazujących na (1) aktywizowanie stereotypów płciowych prowadzących do dyskryminowania kobiet w polityce, (2) brak różnic w postrzeganiu polityków odmiennej płci oraz (3) różne rodzaje mediatorów i moderatorów stereotypizacji polityków ze względu na płeć, faktem bezdyskusyjnym jest znacznie niższy udział kobiet w polityce niż udział mężczyzn. Wszak podkreślić trzeba, że dysproporcja ta szybko zmniejsza się w ostatnich latach. Płeć coraz częściej przestaje być postrzegana przez kobiety jako bariera w karierze politycznej (Dicesare 2001: 1610). Wyniki badań prowadzonych w różnych państwach pokazują, że z roku na rok zwiększa się liczba zwolenników równego udziału kobiet i mężczyzn w polityce (Clark, Clark i Chou 1993: 493–510; Hayes i McAllister 2001: 971–983; Sanbonmatsu 2002: 20–34; Fuszara 2002: 21–26; Siemieńska 2005a: 40; 2005b: 74–75). O ile przed kilkoma laty wyborcy (zarówno kobiety, jak i mężczyźni) preferowali mężczyzn, o tyle obecnie proporcje preferowanych kandydatów zmiernają do wyrównania (zob. dane przytaczane przez Sanbonmatsu 2002; Fuszara 2002: 21–26; Siemieńska 2005b: 81), a efekt faworyzacji własnej płci w decyzjach wyborczych zaczyna być obserwowany u kobiet (Sanbonmatsu 2002: 20–34). W wielu państwach systematycznie zwiększa się także udział kobiet w polityce (zob. dane na ten temat np. w Wielkiej Brytanii – Hayes i McAllister 2001: 971–983; Tajwanie – Clark, Clark i Chou 1993: 493–510; Polsce – np. Siemieńska 2005b: 74–81). Przytoczone dane sugerują,

że jakkolwiek kategoryzacja obiektów ze względu na płeć jest prawdopodobnie reakcją zautomatyzowaną i obserwowaną powszechnie, to nie zawsze aktywizuje negatywne postawy wobec kandydujących kobiet.

Model głosowania racjonalnego albo tematycznego pozwala przypuszczać, że kategoriałne przetwarzanie informacji o politykach nie powinno przekładać się na zachowania wyborcze w sytuacji, gdy wyborca ma wiedzę na temat programu wyborczego i dyspozycji polityków do pełnienia określonych funkcji. Zgodnie z tym modelem wyborca kieruje się w swych decyzjach wyłącznie maksymalizacją interesu własnego; porównuje programy wyborcze, umiejętności i doświadczenia kandydatów ubiegających się o określone funkcje i popiera w wyborach tego, który daje większą szansę na realizację ważnych dla wyborców interesów (zob. Downs 1957; Korzeniowski 2002: 247–250) i/albo określonej wizji państwa (Jakubowska 1999: 129–154; Ross 1999: 87–118; Skarżyńska 1997: 167–177). Zatem płeć polityków jako cecha kategoriałna może być istotną wskazówką dla wyborcy w sytuacji, gdy nie ma on merytorycznych informacji o politykach. Natomiast w sytuacji, gdy wyborca ma dostęp do informacji indywidualizujących, tzn. do ich programu i cech, które mogą ułatwiać bądź utrudniać realizację pożądaných przez wyborcę celów, to płeć polityka powinna tracić swe znaczenie w postrzeganiu polityków i zachowaniach wyborczych (o procesie formułowania stereotypowych sądów oraz zmian w tym zakresie pod wpływem napływających informacji, przewidywane przez teorię continuum – zob. Fiske, Lin i Neuberger 1999: 231–254).

Celem niniejszych badań jest odpowiedź na pytanie, jakie ustosunkowania wzbudzają kobiety kandydujące na urząd prezydenta w porównaniu z mężczyznami? Teoria kategoryzacji społecznej opartej na płci pozwala przewidywać wystąpienie efektu faworyzacji własnej płci przez potencjalnych wyborców (hipoteza 1). Zgodnie z teorią stereotypizacji roli społecznej przypuszczać można, że mężczyzna wyzwała ustosunkowania bardziej pozytywne niż kobieta (hipoteza 2). Natomiast model głosowania tematycznego i teoria continuum pozwala przypuszczać, że ranga informacji o płci polityka we wzbudzaniu określonych ustosunkowań jest odmienna w zależności od kontekstu, w jakiej się pojawia; im więcej informacji indywidualizujących o polityku, tym rola informacji kategoriałnych mniejsza, co powinno wyrazić się w braku różnic w postawach wobec polityków – kobiety i mężczyzny i ich ocenianiu (hipoteza 3).

Metoda

Osoby badane

W badaniu wzięło udział 929 osób, w tym 454 kobiety i 475 mężczyzn. W trosce o zapewnienie maksymalnej trafności wewnętrznej eksperymentu (zob. Frankfort-Nachmias i Nachmias 2001: 122) próbę dobrano celowo. Zastosowane kryteria doboru próby to płeć, wiek i wykształcenie. Ze względu na główny cel badania, jakim była analiza ustosunkowań wobec kandydatów na urząd prezydenta różniących się płcią, utworzono także próbę o równorzędnym rozkładzie płci badanych (49% to kobiety, 51% mężczyźni).

Kryterium wieku służyło doborowi do badań osób, które po pierwsze, uprawnione są do głosowania, oraz po drugie, mogą mieć wspólne – bowiem wynikające z przynależności do tej samej generacji – cele życiowe, a co za tym idzie określone oczekiwania wobec programów politycznych (zob. np. Cisłak i Wojciszke 2006: 204–205). Do badań zakwalifikowano zatem osoby w wieku 18–25 lat (tj. znajdujące się – zgodnie z kryteriami rozwojowymi, przyjętymi w psychologii – w okresie wczesnej dorosłości), stojące przed specyficzną dla tej grupy wiekowej perspektywą podjęcia ról zawodowych i rodzinnych (zob. Kielar-Turska 2000: 317–322).

Przyjęto, iż próba powinna być stosunkowo homogeniczna pod względem poziomu wykształcenia (średnie), lecz zarazem różnorodna w zakresie typu wykształcenia. Średni poziom wykształcenia gwarantował, że badani mogą cechować się podobną wiedzą polityczną, nabytą choćby w ramach, wykładanej w szkole średniej, wiedzy o społeczeństwie. Z kolei różnorodność typu wykształcenia zwiększała trafność ekologiczną eksperymentu i związaną z tym możliwość uogólnienia wyników badania (zob. Frankfort-Nachmias i Nachmias 2001: 129–130).

Wśród osób badanych znajdowało się 215 uczniów klas maturalnych techników, liceów profilowanych i liceów dla dorosłych we Wrocławiu i Opolu oraz 714 studentów różnych kierunków uczelni wyższych: Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, Uniwersytetu: Warszawskiego, Wrocławskiego i Opolskiego (anglistyka, chemia, edukacja techniczno-informatyczna, ekonomia, filologia klasyczna, fizyka, germanistyka, historia, inżynieria środowiskowa, pedagogika, resocjalizacja, teologia)².

Z badań wyłączono studentów psychologii z uwagi na możliwość łatwej identyfikacji celów badawczych. W badaniu nie wzięli także udziału studenci socjologii, nauk politycznych i dziennikarstwa; studenci tych kierunków

² Za pomoc w organizacji i przeprowadzeniu badań dziękuję prof. dr hab. Włodzimierzowi Oniszczence, dr hab. Monice Guszakowskiej oraz doktorom: Annie Bronowickiej i Jarosławowi Klebaniukowi.

cechują się bowiem znacznie wyższym niż przeciętny poziomem wiedzy i myślenia politycznego (zob. Jakubowska 1999:169); zmienne te mogły specyficznie wpływać na badane zależności.

Schemat badań

Badanie przeprowadzono w schemacie mieszanym, tj. z udziałem prób zależnych i niezależnych. Zmiennymi niezależnymi były: (1) płeć badanych, (2) ich afiliacja polityczna (posolidarnościowa – pokomunistyczna), (3) informacje o politykach przedstawionych jako kandydatów rywalizujących o urząd prezydencki. Informacje te, to: (a) płeć, (b) afiliacja polityczna (posolidarnościowa – pokomunistyczna), (c) charakterystyki (pozytywne i negatywne) kompetencji i moralności, (d) program polityczny (podejmujący albo niepodjmujący sprawy młodzieży). Zmienną zależną było ustosunkowanie wobec polityków, mierzone dwojako, tj. (1) pytaniami o zaufanie, szacunek i intencję wyborczą oraz (2) prośbą osób badanych o przypisanie politykom natężenia podanych cech. Wybrano je na podstawie badań socjologicznych z udziałem reprezentatywnej próby Polaków, którzy wskazywali najważniejsze ich zdaniem cechy, które powinny charakteryzować „dobrych” polityków (zob. Grudniewicz 2001: 22–30; Siemińska 2005b: 44). Kontrolowano zmienną trafność rozumienia pojęć opisujących tożsamość polityczną badanych i polityczną afiliację polityków.

Manipulacja eksperymentalna polegała na (1) powiększaniu zasobu informacji o politykach oraz (2) podawania ich osobom badanym w różnej konfiguracji. W eksperymencie 1 podano wyłącznie informację o płci polityków, którą można było zidentyfikować na podstawie ich fikcyjnych imion i nazwisk. W eksperymencie 2 badanych poinformowano o płci polityków i ich politycznej afiliacji, odwołującej się do rodowodu pokomunistycznego albo posolidarnościowego.

Afilacja polityczna jest ważną informacją kategoryalną o politykach, która pozwala na szybkie zaklasyfikowanie polityka do „swoich” (podobnych pod względem politycznym) albo „obcych” (mało podobnych albo politycznych przeciwników) [zob. Granberg 1993: 70–112]. Informacja o afiliacji politycznej mogła więc wpływać pozytywnie na ustosunkowania wobec danego polityka, jeśli zostałby zakwalifikowany jako „swój” albo wzbudzać ustosunkowania negatywne w sytuacji, gdy zakwalifikowany zostałby jako „obcy”.

Wprowadzono kategorie opisu afiliacji „pokomunistycznej” i „posolidarnościowej”, bowiem są to kategorie wyraziste społecznie w odróżnieniu od kategorii odwołujących się do pojęć ideologicznych, takich jak prawica – lewica, które są pojęciami wieloznacznymi (zob. Bobbio 1996: 25–38), co więcej – specyficznie przez Polaków rozumianymi (zob. wyniki badań z udziałem reprezentatywnej próby Polaków na temat rozumienia pojęć prawicy–lewicy,

przedstawione w pracach Pankowskiego 1996:93–102; 1997:44–66). Wielość partii politycznych oraz ich dynamika (rozpad, zmiana konfiguracji partyjnych i ich sztyldów) wykluczała, z kolei, posługiwanie się ich nazwami.

W eksperymencie 3 – do danych na temat płci i afiliacji politycznej dołączono charakterystyki osobowe polityków (pozytywne i negatywne), odnoszące się do cech moralnościowych (uczciwość *versus* insynuacje skorumpowania) i kompetencyjnych (sprawność organizacyjna w pracy partyjnej *versus* porażki w pracy organizacyjnej na rzecz partii). Wyniki badań informują bowiem, że kompetencje i moralność są podstawowymi wymiarami w percepcji społecznej, uniwersalnymi kulturowo (zob. np. Phalet i Poppe 1997: 703–723; Wojciszke 1994: 222–232, 1997: 245–256), w tym także specyficznymi w postzeganiu polityków (Cisłak i Wojciszke 2006: 204).

W eksperymencie 4 – badani zapoznawali się z informacjami o płci polityków, ich charakterystykami osobowymi oraz fikcyjnym programem politycznym w dwóch wersjach. Jedna wersja akcentowała troskę kandydata o sprawy młodzieży, ważne ze względu na realizację specyficznych dla wieku 19–25 lat, celów życiowych, jakimi są podjęcie ról zawodowych i rodzinnych („priorytetem jest stworzenie młodym ludziom warunków do dobrego startu i godnego życia, uważa, że źródłem pozytywnych zmian jest poprawa gospodarki, stworzenie miejsc pracy i właściwa polityka kredytowa”). W wersji drugiej pominięto specyficzne sprawy młodzieży; zawarte w niej było ogólne stwierdzenie dotyczące poprawy jakości sprawowania władzy politycznej i chęci poprawienia warunków życia w państwie („poprawa jakości rządzenia wpłynie na poprawę jakości życia w państwie”)³. (Ze względu na trafność ekologiczną eksperymentu nie można było wprowadzić programu negatywnego).

Trafność doboru obu „programów” pod względem kryterium atrakcyjności dla młodzieży sprawdzono w badaniach pilotażowych z udziałem grupy odpowiadającej rozkładem płci, wiekiem i wykształceniem uczestnikom badań właściwych.

Procedura i materiały

Badanie realizowano od listopada 2007 do kwietnia 2008 roku. Wszystkie eksperymenty prowadzono w warunkach grupowych, w pomieszczeniach dydaktycznych szkół średnich i uczelni wyższych. Udział w badaniach był dobrowolny. Osoby badane poinformowano, że celem badania jest sprawdzenie, jak ludzie oceniają polityków w wyborach prezydenckich oraz proszono o zgodę na udział w eksperymencie, zapewniając o anonimowości wyników.

³ W tekście niniejszym pomija się złożoną problematykę interesu w programach politycznych, bowiem wykracza ona znacznie poza cel prezentowanych badań (zob. zwały przegląd stanowisk na ten temat przedstawiono np. w pracy Cisłak i Wojciszke 2006: 204–205).

Następnie badani zapoznawali się z opisami kandydatów – kobiety i mężczyzny. Ze względu na dowody empiryczne wskazujące na to, że porządek nazwisk polityków na listach wyborczych wpływa na zachowania wyborcze (istotnie częściej wybierani są politycy wymieniani w pierwszej kolejności, zob. np. Raciborski 2005: 94), połowa próby najpierw zapoznawała się z opisem kandydatki na urząd prezydenta, a potem z informacjami na temat kandydata. W drugiej połowie próby porządek prezentacji opisu polityków był odwrotny.

Po zapoznaniu się z opisem polityków badanych proszono o wyrażenie stopnia: (a) zaufania, (b) szacunku i (c) intencji głosowania; badani posługiwali się skalą czterostopniową, o biegunach „zdecydowanie nie” (1) i „zdecydowanie tak” (4). W dalszej kolejności badanych proszono o to, aby wyobrazili sobie przedstawionych kandydatów i ocenili natężenie wymienionych cech: uczciwy, dba o dobro Polski, wywiązuje się z obietnic wyborczych, ugodowy – potrafi zawierać kompromisy, mądry, wykształcony, dociekliwy – stara się dotrzeć do istoty problemu, inteligentny, doświadczony. W tym celu posługiwali się skalą czterostopniową, od „zdecydowanie nie” (1) do „zdecydowanie tak” (4).

Konstrukcja skali wymuszała odpowiedź twierdzącą albo przeczącą, nie pozwalając badanemu na wyrażenie niezdecydowania; wyniki badań pilotażowych pokazały bowiem, że badani najchętniej posługiwali się tym punktem skali. Ta naturalna reakcja występująca w warunkach niskiego zasobu informacji o politykach uniemożliwiałaby jednak – ze względu na słabe zróżnicowanie wyników – przeprowadzenie analizy statystycznej danych.

Na końcu proszono badanych o określenie, czy są „raczej zwolennikami ugrupowań pokomunistycznych czy posolidarnościowych?” oraz wskazanie ugrupowania politycznego albo polityka, którego „program jest najbliższy poglądom” badanych. Ostatnia pozycja służyła sprawdzeniu trafności posługiwania się pojęciami ideologicznymi – „posolidarnościowy” i „pokomunistyczny”.

Oba pojęcia służące identyfikacji politycznej badanych musiały być tożsame z opisem afiliacji politycznej kandydatów na urząd prezydenta, prezentowanych badanym. Identyczność tych kategorii pojęciowych służyła sprawdzeniu wpływu podobieństwa kategorii tożsamości politycznej badanych i polityków na ustosunkowania wobec nich⁴.

⁴ Wyniki badań na ten temat zaprezentowano w innym tekście (Jakubowska 2009).

Wyniki

Rzetelność zastosowanych narzędzi

Postawa wobec polityków. Wyniki analizy korelacyjnej Pearsona ujawniły istotne statystycznie związki między odpowiedziami badanych na pytania o zaufanie, szacunek i intencję głosowania. Współczynniki korelacji przyjmowały wartość od 0,66 do 0,73, $p < 0,001$ w ustosunkowaniach wobec kobiety-polityka (nazywana dalej skrótowo „kandydatką”) i 0,59 do 0,73, $p < 0,001$ w ustosunkowaniach wobec polityka-mężczyzny (nazywanego dalej skrótowo „kandydatem”). Z trzech pytań utworzono zatem skalę postaw, której rzetelność okazała się wysoka, bowiem alpha Cronbacha dla skali składającej się tylko z trzech pozycji przyjęła wartości: 0,87 (postawa wobec kandydatki) i 0,84 (postawa wobec kandydata). Wskaźnikami postaw były wartości średnie, obliczone z odpowiedzi na pytanie o szacunek, zaufanie i intencję głosowania. Skrótowo określone dalej jako: WPK= „wskaźnik postawy wobec kobiety” i WPM= „wskaźnik postawy wobec mężczyzny”.

Ocena cech polityków. Metodą głównych składowych wykryto jednoczynnikową strukturę skali (zarówno w opisie kandydatki, jak i kandydata), którą badani posługiwali się w przypisywaniu cech prezentowanemu politykom. Wartość ładunków czynnikowych, związanych z poszczególnymi pozycjami skali zawierała się od 0,66 do 0,79 w opisie kandydatki oraz od 0,32 do 0,74 w opisie kandydata. Rzetelność skali była wystarczająca; wartość współczynników alpha dla skali opisującej kandydatkę była równa 0,86, dla skali opisującej kandydata 0,82. Wskaźnikami oszacowania cech polityków były wartości średnie obliczone z wartości skalowych wskazywanych przez badanych w atrybucji cech politykom; skrótowo określane dalej jako: WOCK = „wskaźnik oceny kobiety” i WOCM = „wskaźnik oceny mężczyzny”.

Kolejność prezentacji informacji o politykach a postawy wobec polityków i ich oceny. Obliczenia testem t dla prób niezależnych nie ujawniły różnic istotnych statystycznie między grupami, które otrzymywały w pierwszej kolejności informacje o kobiecie-polityku, a następnie o polityku-mężczyźnie w stosunku do grup zapoznających się z danymi o politykach w odwrotnej kolejności (t [WPK]=0,94, $p < 0,35$; t[WPM]=-0,64, $p < 0,5$; t[WOCK]=1,04, $p < 0,35$; t[WOCM]=0,49, $p < 0,63$). W dalszych analizach statystycznych nie uwzględniano zatem kolejności prezentacji informacji o politykach.

Afiliacja polityczna. W próbie przeważały osoby określające siebie zwolennikami ugrupowań posolidarnościowych (788 badanych, co stanowi 85% próby) w stosunku do osób popierających ugrupowania pokomunistyczne (115 badanych, tj. 12% próby). Pozostali badani zadeklarowali, że nie potrafią wskazać orientacji politycznej (18 osób) albo podawały informacje unie-

możliwiający kategoryzację orientacji politycznej jako posolidarnościowej lub pokomunistycznej (8 osób). Istotnie statystycznie wyniki testu chi-kw. 199,07, $df=1$, $p<0,001$ pokazały, że deklaracje te były trafne, tzn. spójne z preferowanymi opcjami politycznymi (określanymi na podstawie wskazań polityków lub ugrupowań, których poglądy najbardziej zgodne są z poglądami własnymi). Siła związku między deklarowaną orientacją polityczną a jej trafnością oszacowana testem $F_i=0,58$.

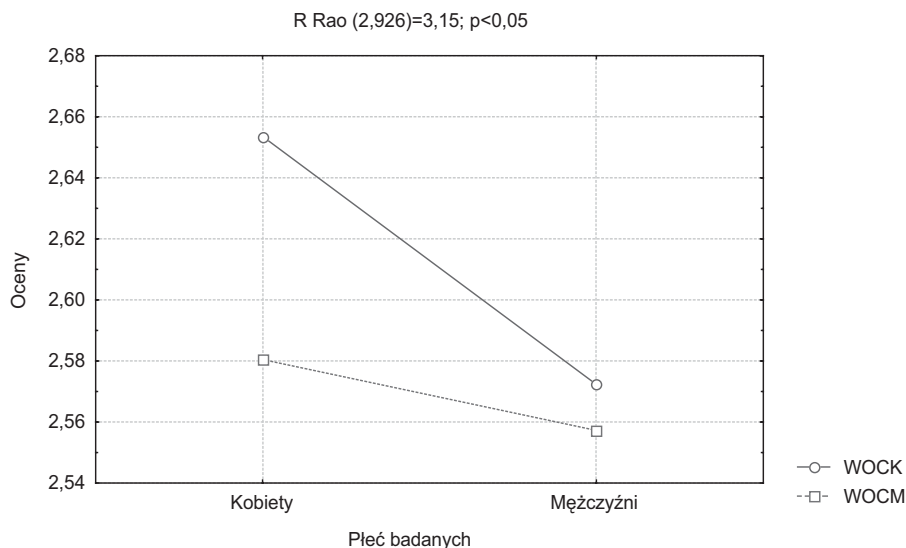
Różnice w ustosunkowaniach wobec kandydatki i kandydata

Zgodnie z hipotezą o występowaniu efektu faworyzacji grupowej można było przewidywać, że ustosunkowania badanych do polityków własnej płci powinny okazać się bardziej pozytywne niż do polityków płci odmiennej. Z kolei hipoteza o stereotypizacji roli społecznej pozwalała przypuszczać, że polityk płci męskiej aktywizuje bardziej pozytywne ustosunkowania zarówno u kobiet, jak i mężczyzn niż polityk-kobieta. Testem MANOVA dokonano globalnego oszacowania ustosunkowań badanych wobec polityków obu płci, uwzględniając oba wskaźniki ustosunkowań we wszystkich warunkach eksperymentalnych. Wyniki przedstawiają odpowiednio rysunek 1 i rysunek 2.

Rysunek 1. Postawy wobec polityków – kobiety (WPK) i mężczyźni (WPM) wykres średnich

Rysunek 2. Ocena polityków – kobiety (WOCK) i mężczyźni (WOCM) wykres średnich

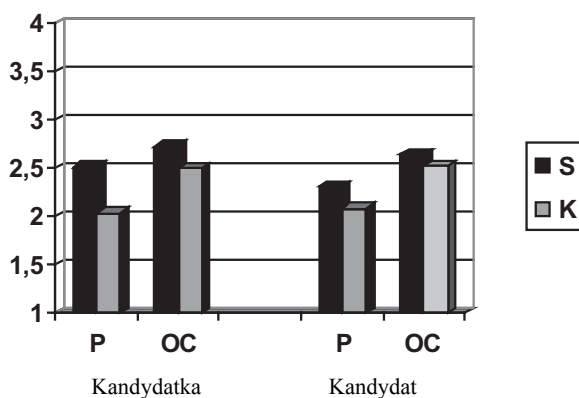
Badanie różnic w zakresie postaw wobec polityków obu płci (zob. rysunek 1) nie doprowadziło do wykrycia istotnych statystycznie różnic między kobietami i mężczyznami w postawach wobec polityków tej samej i odrębnej płci; efekt główny okazał się nieistotny statystycznie ($R\text{ Rao}[2,925]=1,16, p>0,1$). Okazało się wszak, że kobieta-polityk wzbudza znacząco bardziej pozytywne postawy ($M=2,28$) niż mężczyzna ($M=2,19$); $t=3,20, p<0,001$.

Jak wynika z danych przedstawionych na rysunku 2, kandydatka jest także lepiej oceniana ($M=2,61$) niż kandydat ($M=2,57$); $t=2,69, p<0,01$. Testem MANOVA wykryto bowiem istotny efekt główny, $R\text{ Rao}[2,926]=3,15, p<0,05$. Kobiety znacząco wyżej oceniały obu kandydatów niż mężczyźni, przy czym kobietę-polityka oceniały istotnie lepiej niż polityka-mężczyznę, $F[1,927]=5,68, p<0,02$. Natomiast nie zaobserwowano znaczącego zróżnicowania między kobietami i mężczyznami w ocenie mężczyzny, $F[1,927]=0,46, p=0,5$. Wynika z tych obliczeń, że efekt faworyzacji własnej płci zaobserwowano wyłącznie w grupie kobiet.

Sprawdzono także, czy występuje efekt faworyzacji polityków ze względu na afiliację polityczną. Zastosowanie testu MANOVA w układzie 2 (kandydatka/kandydat „pokomunistyczny” *versus* „posolidarnościowy”) x 2 (postawy x ocena) doprowadziły do wykrycia istotnych statystycznie różnic w ustosunkowaniach wobec polityków odmiennej afiliacji; $R\text{ Rao [kandydatka]}(2,865)= 45,8, p<0,001, R\text{ Rao [kandydat]}(2,865) = 11,63, p<0,001$. Wykryto znacząco bardziej pozytywne ustosunkowania wobec polityków

obu płci w sytuacji, gdy prezentowana była ich posolidarnościowa afiliacja (czyli zgodna z afiliacją większości badanych w próbie) [zob. rysunek 3]. Zaobserwowano różnice istotne statystycznie w zakresie obu wskaźników mierzących ustosunkowania wobec polityków, tj. postawy, WPK[1,866]= 91,73, $p<0,001$; WPM[1,865]=22,73, $p<0,001$ oraz oceny, WOCC[1,866]=41,62, $p<0,001$; WOCM[1,865]=13,24, $p<0,001$. Zarówno postawy wobec kandydatki (M=2,51), jak i kandydata (M=2,31) o afiliacji posolidarnościowej, jak też ich ocena (M [kandydatki]=2,72; M[kandydata]=2,64) okazały się znacząco wyższe niż postawy wobec kandydatów o afiliacji pokomunistycznej (M[kandydatki]=2,04; M[kandydata]=2,52) i ich ocena (M[kandydatki]=2,50; M[kandydata]=2,52).

Rysunek 3. Postawy (P) wobec polityków o afiliacji posolidarnościowej i pokomunistycznej oraz ich oceny (OC)

Objaśnienie: S - afiliacja posolidarnościowa polityków, K - afiliacja pokomunistyczna polityków

Przeprowadzono pogłębioną analizę, aby sprawdzić, jakie postawy i oceny aktywizują politycy odmiennej płci identycznie charakteryzowani przez polityczną afiliację (posolidarnościową albo pokomunistyczną), kwalifikacje kompetencyjne i moralnościowe (wysokie albo niskie) oraz program polityczny (poruszający albo pomijający sprawy młodzieży). Wyniki porównań średnich wartości postaw wobec polityków obu płci przedstawia tabela 1.

Wyniki zawarte w tabeli 1 pokazują, że takie informacje kategoryjne, jak płeć i afiliacja polityczna nie powodują znaczącego zróżnicowania postaw wobec kandydata i kandydatki. Odmienność postaw wobec polityków powodują charakterystyki osobowe. Kobieta-polityk wzbudza bardziej pozytywne postawy niż mężczyzna zwłaszcza w sytuacji, gdy prezentowane są jakiegokolwiek pozytywne elementy składające się na jej wizerunek, tj. charakterystyki oso-

bowe i/albo program polityczny. Natomiast negatywne elementy wizerunkowe (dotyczące zarówno kompetencji, moralności, jak i programu) sprawiają, że postawy wobec niej są mniej przychylne niż w stosunku do mężczyzny.

Tabela 1. Różnice między postawami wobec kobiety – polityka (WPK) i mężczyzny – polityka (WPM)

Manipulacja zmiennymi niezależnymi w grupach	Średnia WPK	Średnia WPM	P<
Płeć	2,28	2,19	n.i.
Płeć i afiliacja posolidarnościowa	2,39	2,34	n.i.
Płeć i afiliacja pokomunistyczna	1,90	1,85	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i kompetencje +	2,80	2,47	0,001
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i kompetencje-	1,65	1,90	0,1
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i moralność+	2,75	2,66	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i moralność -	1,73	1,83	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje+, program +	2,67	2,33	0,04
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność +, program+	2,78	2,63	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje+, program-	2,39	2,38	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność +, program-	2,60	2,61	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje -, program +	1,96	1,78	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność-, program+	1,90	1,78	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje +,	2,95	2,64	0,1
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -	1,89	1,86	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność +,	2,80	2,32	0,02
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność -	1,79	2,06	0,02
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje+, program-	2,76	2,77	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność +, program-	2,67	2,83	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -, program-	1,88	2,11	0,04
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność-, program-	1,79	2,06	0,02
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -, program+	2,20	1,78	0,05
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność-, program+	2,12	1,78	0,1

Objaśnienie: kompetencje+, moralność+ = pozytywne charakterystyki kompetencji i moralności; kompetencje -, moralność- = negatywne charakterystyki kompetencji i moralności.

Program+ = program polityczny uwzględniający sprawy młodzieży; program- = program polityczny pomijający sprawy młodzieży

Analogiczną analizę przeprowadzono, uwzględniając oceny polityków (zob. tabela 2).

Tabela 2. Różnice między oceną kobiety – polityka (WOCK) i mężczyzny-polityka (WOCM)

Manipulacja zmiennymi niezależnymi w grupach	Średnia WOCK	Średnia WOCM	P<
Płeć	2,58	2,38	0,1
Płeć i afiliacja posolidarnościowa	2,57	2,47	n.i.
Płeć i afiliacja pokomunistyczna	2,35	2,30	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i kompetencje +	2,95	2,78	0,02
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i kompetencje-	2,10	2,36	0,1
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i moralność+	2,91	2,88	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa i moralność -	2,39	2,68	0,04
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje+, program +	2,85	2,67	0,1
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność +, program+	2,78	2,83	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje -, program +	2,24	2,19	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność-, program+	2,41	2,37	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, kompetencje +, program -	2,69	2,60	n.i.
Płeć, afiliacja posolidarnościowa, moralność+, program-	2,41	2,82	0,002
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje +,	2,85	3,06	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -	2,40	2,27	0,05
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność +,	2,96	2,70	0,04
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność -	2,40	2,49	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje+, program-	2,93	3,05	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność +, program -	2,95	2,91	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -, program-	2,38	2,38	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność-, program-	2,40	2,49	n.i.
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, kompetencje -, program+	2,12	1,78	0,1
Płeć, afiliacja pokomunistyczna, moralność-, program+	2,57	2,37	n.i.

Objaśnienie: kompetencje+, moralność+ = pozytywne charakterystyki kompetencji i moralności; kompetencje -, moralność- = negatywne charakterystyki kompetencji i moralności.

Program+ = program polityczny uwzględniający sprawy młodzieży; program- = program polityczny pomijający sprawy młodzieży.

Wyniki zawarte w tabeli 2 prowadzą do podobnych konkluzji, jak wyniki w tabeli 1; kobieta-polityk oceniana jest lepiej niż mężczyzna, gdy prezentuje pozytywne cechy osobowe. Natomiast ujemne charakterystyki osobowe albo negatywny program powodują znacząco gorszą ocenę polityka-kobiety niż polityka-mężczyzny.

Wnioski

Wyniki badań częściowo potwierdziły hipotezę 1, przewidującą faworyzowanie polityków o tej samej płci, jak potencjalni wyborcy, i okazały się niezgodne z hipotezą 2, mówiącą o skłonności do faworyzowania polityka mężczyzny. Globalna analiza ustosunkowania badanej młodzieży wobec kandydatów pokazała bowiem, że kobieta-kandydatka na prezydenta wyzwała bardziej pozytywne ustosunkowania niż mężczyzna. Przypisywano jej zwłaszcza znacząco bardziej pozytywne cechy ważne w pełnieniu funkcji politycznych niż mężczyźni. Wykryto także skłonność badanych do bardziej pozytywnych postaw (tj. szacunku, zaufania i gotowości poparcia w wyborach), jakkolwiek w tym wypadku nie były to różnice istotne statystycznie. Choć wyniki te uzyskano w badaniu specyficznej próby, jaką była grupa wykształconej młodzieży z dużych ośrodków akademickich, to zaobserwowana tendencja do silnego popierania udziału kobiet w polityce zgodna jest z obserwacjami pochodzącymi z badań prowadzonych na reprezentatywnych próbach Polaków. Wyniki tych analiz pokazały, że z roku na rok przybywa Polaków, którzy odrzucają tradycyjny model życia rodzinnego (kobieta zajmuje się domem, a mężczyzna zapewnia środki utrzymania) na rzecz modelu partnerskiego oraz przybywa zwolenników wzrostu udziału kobiet w życiu publicznym (Fuszara 2002: 18–20, 21–27; Siemieńska 2005a: 42). Równocześnie płeć wyborców i polityków przestaje mieć znaczenie w decyzjach wyborczych (Siemieńska 2005b: 74–80). Okazało się także, że 61% Polaków popiera pięćdziesięcioprocentowy parytet dla kobiet na listach wyborczych („Gazeta Wyborcza” 11–12 lipca 2009, s. 6).

Obserwowane przemiany w postawach wobec ról kobiet i mężczyzn w życiu rodzinnym oraz publicznym mogą sugerować, że zmianie ulega mentalność Polaków, którzy odchodzą zaczynają od tradycyjalistycznego systemu wartości do niedawna dominującego w Polsce (zob. analiza systemu wartości Polaków według koncepcji Ingleharta oraz Hofstede, przeprowadzona przez Lewicką 2005: 17 i 19–20). Wykryty w prezentowanych badaniach eksperymentalnych efekt faworyzacji polityków własnej płci przez kobiety koresponduje z niektórymi danymi, pochodzącymi np. z USA i Wielkiej Brytanii (zob. obszerny przegląd badań w pracy Huddy i Capelos 2002 oraz Sanbonmatsu 2002: 20–22).

Efekt ten, z jednej strony, przypisać można wspomnianym wyżej kulturowym przemianom mentalnościowym, z drugiej nie można wykluczyć, że mamy do czynienia z psychologicznym zjawiskiem, nazywanym fenomenem mówiącego dziobaka (*the talking platypus phenomenon*). Oznacza to, że jeśli kobieta osiąga pozycje zawodowe zarezerwowane kulturowo dla mężczyzn, to oceniana jest lepiej niż mężczyzna z tego względu, że osiąga sukces, które-

go nikt się nie spodziewał (zob. Abramson, Goldberg, Greenberg i Abramson 1978: 114–124).

Zaobserwowano, że informacja kategoriałna o płci polityków wywołała odmiennie skutki u kobiet i mężczyzn. Skłonność do faworyzowania kobiet-polityków przejawiały kobiety, podczas gdy u mężczyzn nie zaobserwowano efektu faworyzacji „swojego”, czyli polityka-mężczyzny, ani defaworyzacji „obcego”, czyli kobiety. Odmienność ta pokazuje, że efekt faworyzacji „swojego” wbrew utrwalonym poglądom nie jest zjawiskiem występującym powszechnie (podobne wyniki w odniesieniu do innych zjawisk niż polityczne otrzymała w serii badań eksperymentalnych Maria Jarymowicz 2006). Sądzić można, że zaobserwowany w badanej próbie oraz wielu innych badaniach, znaczący statystycznie efekt wyższego oceniania kobiety-polityka przez kobiety może być wyrazem wzrostu społecznych aspiracji kobiet, dążenia do kompensacji upośledzonej pozycji kobiet w społeczeństwie i ich niższego statusu (zob. wyniki badań informujące o dyskryminacji kobiet i ich niższym społecznym statusie Bem 2000: 48–77, 138–145; Domański 1992: 24).

Wynik ten, uzyskany w grupie młodych wykształconych kobiet, mieszkających w dużych ośrodkach akademickich nie dziwi. Warto jednak podkreślić, że skłonność do faworyzowania przez kobiety kandydatek do aktywnego udziału w życiu politycznym jest zjawiskiem wykrytym także w badaniu reprezentatywnej próby 1000 Polek, które przeprowadził w czerwcu 2009 CBOS (2009). Spośród badanych 62% respondentek, na pytanie: „*Gdyby miała Pani do wyboru kobietę i mężczyznę, którzy startowaliby w wyborach do Sejmu z tej samej listy, byli w podobnym wieku, mieli podobne wykształcenie, kompetencje oraz doświadczenie w polityce, to na kogo by Pani głosowała?*” odpowiedziała: „*raczej na kobietę*” (pozostałe możliwości odpowiedzi: *Raczej na mężczyznę* – 22%, *W ogóle nie chodzę na wybory* – 1%, *Trudno powiedzieć, to zależy* – 15%) [CBOS 2009: 9].

Warto zauważyć, że w referowanych tu badaniach eksperymentalnych efekt faworyzacji kandydatki na prezydenta przez kobiety zaobserwowano wyłącznie w skali, którą badani posługiwali się w ocenie cech polityków. Natomiast efektu tego nie zaobserwowano w postawach wobec polityków. Można przypuszczać, że wyrażane *explicite* pozytywne bądź negatywne ustosunkowania w postaci deklarowanego szacunku, zaufania i intencji głosowania w większym stopniu podlegać mogły – w grupie wykształconych kobiet – świadomej kontroli, w tym normie poprawności politycznej niż wskazywanie natężenia określonych cech u polityków. Dlatego efekt faworyzacji własnej płci w eksperymentalnym pomiarze postaw nie został ujawniony w przeciwieństwie do badań przeprowadzonych przez CBOS (2009: 8).

Wyraziście zaobserwowano jednak efekt faworyzacji polityków o rodowdziej solidarnościowym. W globalnym oszacowaniu różnic w postawach i oce-

nach polityków odmiennej afiliacji okazało się, że polityk o afiliacji posolidarnościowej wzbudzał istotnie bardziej pozytywne ustosunkowania niż polityk o afiliacji pokomunistycznej. W badaniach niniejszych wykryto zatem, podobnie jak w badaniach innych autorów klasyczny efekt „in-group”, tj. zniekształceń w percepcji polityków polegającej na znacznie wyższej, tendencyjnej ocenie polityka „swojego” niż „obcego”, niezależnie od płci i dokonań polityków. Takie same wyniki uzyskał w swych badaniach np. Donald R. Kinder (1986: 233–257), który analizował oceny zwolenników i przeciwników kandydatów na urząd prezydenta w USA, a w Polsce – Krzysztof Przybyszewski (2001), obserwujący w warunkach eksperymentalnych ustosunkowania do fikcyjnego polityka z takiej samej partii, jak badany albo partii konkurenta. Uzyskiwane systematycznie w różnych państwach, oraz przy zastosowaniu odmiennych metod badań, te same wyniki wskazują, że zgodnie z teorią politycznej wskazówki (zob. Granberg 1994: 70–112) afiliacja polityczna jest bardzo wyrazistą wskazówką postrzegania polityków (zob. Granberg 1993: 70–112; Kamin 1958: 205–212, 1963: 137–142; Kinder 1986: 233–257). Jest ważniejsza niż kategoria „naród” (zob. Kamin 1958: 205–212), i jak – pokazały badania niniejsze – kategoria płeć, która efektu faworyzacji własnej płci nie wywołała u mężczyzn. W prezentowanych tu badaniach zniekształcenia percepcji pod wpływem informacji o afiliacji politycznej zaobserwowano zarówno u kobiet, jak i mężczyzn, oraz w równorzędnym stopniu dotyczyły polityków obu płci. Wynik ten wart jest podkreślenia, tym bardziej że wykryty został w próbie osób młodych, które czasów komunistycznych nie znają z autopsji, lecz wyłącznie z przekazu społecznego.

Jakkolwiek otrzymane wyniki nie ujawniły oczekiwanych zniekształceń w percepcji, które mogły być spowodowane stereotypizacją roli prezydenta albo kategoryzacją polityków ze względu na płeć, to zaobserwowano że kandydatka na prezydenta wzbudza jednak odmienne reakcje niż kandydat na prezydenta pomimo identycznych charakterystyk i politycznych programów. Porównanie postaw wobec obu kandydatów i ich oceny w tożsamy warunkach eksperymentalnych pokazało, że kobieta-polityk wzbudza silniejsze reakcje niż mężczyzna opisywany przez te same informacje indywidualizujące. W sytuacji, gdy prezentowane są pozytywne wizerunki polityków, to kobiety wzbudzają bardziej pozytywne ustosunkowania niż mężczyźni. Natomiast uszczerbki w wizerunku kobiety wywołują na ogół znacząco bardziej krytyczne postawy i oceny u potencjalnych wyborców niż ten sam wizerunek mężczyzny.

Na podstawie uzyskanych wyników można spekulować, że w warunkach wyborów politycznych kobiety mogą liczyć na większą przychylność niż mężczyźni w sytuacji, gdy prezentują cechy pozytywne. Zarazem jednak spotykają się z surowszą oceną, gdy okażą słabości. Zaobserwowaną skrajność

ocen przypisać można, z jednej strony, wyrazistości kategorii, jaką jest kobieta-polityk na tle dominujących liczebnie polityków mężczyzn. Z drugiej strony, mniejsza tolerancja na błędy popełniane przez kobiety wynikać może z odmiennych kulturowych standardów oceny kobiet i mężczyzn (zob. wyniki analiz porównawczych dotyczących ułokowania Polski na wymiarze męskości–kobiecości Hofstede’a; Lewicka 2005: 19–20 oraz opis różnic w doświadczeniach socjalizacyjnych kobiet i mężczyzn: Bem 2000: 129–155).

Literatura

- Aalberg, Toril i Anders T. Jenssen. 2004. *Gender Stereotyping of Political Candidates: An Experimental Study of Political Communication*. Paper prepared for the Annual Meeting of ISPP, Sweden: Lund.
- Abramson, Paul R., Philip A. Goldberg, Judith H. Greenberg i Linda M. Abramson. 1978. *The Talking Platypus Phenomenon: Competency Ratings as a Function of Sex and Professional Status*. „Psychology of Women Quarterly” 2: 114–124.
- Bem, Sandra. 2000. *Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bobbio, Norberto. 1996. *Prawica i lewica*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- CBOS. 2009. *Kobiety 2009*. Warszawa [www.cbos.pl].
- Cisłak, Aleksandra i Bogdan Wojciszke. 2006. *The Role of Self-interest and Competence in Attitudes Toward Politicians*. „Polish Psychological Bulletin” 37: 203–212.
- Clark, Cal, Janet Clark i Bih-er Chou. 1993. *Ambition, Activist Orientations, and Alienation among Women Legislators in Taiwan: The Impact of Countersocialization*. „Political Psychology” 3: 493–510.
- Cole, Elizabeth i Abigail Stewart. 1996. *Meanings of Political Participation among Black and White Women: Political Identity and Social Responsibility*. „Journal of Personality and Social Psychology” 1: 130–140.
- Cwalina, Wojciech i Andrzej Falkowski. 2005. *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Dicesare, Deborah. 2001. *Women Leadership and Government: A Portrayal of Six Elected California Mayors*. Dissertation Abstracts Interantional Section A: Humanities and Social Sciences, Vol. 62 (4–A): 1610.
- Domański, Henryk. 1992. *Zadowolony niewolnik? Studium o nierównościach między mężczyznami i kobietami w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Eagly, Alice H. i Steven J. Karau. 2002. *Role of Congruity Theory of Prejudice toward Female Leaders*. „Psychological Review” 3: 573–598.
- Falk, Erika i Kate Kenski. 2006. *Issue Saliency and Gender Stereotypes: Support for Women as Presidents in Times of War and Terrorism*. „Social Science Quarterly” 1: 1–18.

- Fiske, Susan T. 1986. *Schema-based versus Piecemeal Politics: A Patchwork Quilt, but not a Blanket, of Evidence*. W: R.R. Lau i D.O. Sears (red.). *Political Cognition*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, s. 41–55.
- Fiske, Susan T. i Shelley E. Taylor. 1991. *Social Cognition*. New York: McGraw Hill.
- Fiske, Susan, Monica Linn i Steven L. Neuberg. 1999. *The Continuum Model: Ten Years Later*. W: Y. Trope (red.). *Dual-process Theories in Social Psychology*. New York: Guilford Press, s. 231–254.
- Frankfort-Nachmias, Chava i David Nachmias. 2001. *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Fuszara, Małgorzata. 2002. *Zmiany w świadomości kobiet w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*. W: M. Fuszara (red.). *Kobiety w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, s. 13–39.
- Granberg, Donald. 1993. *Political Perception*. W: S. Iyengar, W.J. McGuire (red.). *Explorations in Political Psychology*. Durham: Duke University Press, s. 70–112.
- Grudniewicz, Anna. 2001. *Etyka polityków*. CBOS 4: 22–30.
- Hayes, Bernadette C. i Ian McAllister. 2001. *Women, Electoral Volatility and Political Outcomes in Britain*. „European Journal of Marketing” 9–10: 971–983.
- Huddy, Leonie i Theresa Capelos. 2002. *Gender Stereotyping and Candidate Evaluation: Good News and Bad News for Women Politicians*. W: V.C. Ottati, R.S. Tindale, J. Edwards, F.B. Bryant i L. Health. (red.). *The Social Psychology of Politics*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, s. 29–53.
- Hugenberg, Kurt, Galen V. Bodenhausen i Mellisa McLain. 2006. *Framing Discrimination: Effects of Inclusion versus Exclusion Mindsets on Stereotypic Judgments*. „Journal of Personality and Social Psychology” 6: 1020–1031.
- Ito, Tiffany i Geoffrey R. Urland. 2003. *Race and Gender on the Brain: Electrocortical Measures of Attention to the Race and Gender of Multiply Categorizable Individuals*. „Journal of Personality and Social Psychology” 4: 616–626.
- Jakubowska, Urszula. 1999. *Preferencje polityczne. Psychologiczne teorie i badania*. Warszawa: Instytut Psychologii PAN.
- Jakubowska, Urszula. 2009. *O znaczeniu „posolidarnościowej” i „pokomunistycznej” kategoryzacji politycznej w kampanii wyborczej*. W: U. Jakubowska i K. Skarżyńska (red.). *Między przeszłością a przyszłością. Szkice z psychologii politycznej*. Warszawa: Instytut Psychologii PAN, s. 223–236.
- Jarymowicz, Maria. 2006. *O przejawach faworyzowania swoich względem obcych i rzekomej nieuchronności zjawiska*. Warszawa: IP PAN.
- Kamin, Leon J. 1958. *Ethnic and Party Affiliations of Candidates as Determinants of Voting*. „Canadian Journal of Psychology” 4: 205–212.
- Kamin, Leon J. 1963. *Ethnic and Party Affiliations of Candidates as Determinants of Voting of some Jewish Canadians: A Study of Method*. „The Canadian Psychologist” 4: 137–142.
- Kielar-Turska, Maria. 2000. *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia*. W: J. Strelau (red.). *Psychologia*, t.1. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 285–332.

- Kinder, Donald R. 1986. *Presidential Character Revisited*. W: R.R. Lau, D.O. Sears (red.). *Political Cognition*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, s. 233–257.
- Korzeniowski, Krzysztof. 2002. *Psychospołeczne uwarunkowania zachowań wyborczych*. W: K. Skarżyńska (red.). *Podstawy psychologii politycznej*. Poznań: Zysk i S-ka, s. 237–261.
- Lewicka, Maria. 2005. „*Polacy są wielkim i dumnym narodem*”, czyli nasz portret (wielce) zróżnicowany. W: M. Drogosz (red.). *Jak Polacy przegrywają, jak Polacy wygrywają*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 5–34.
- Mayer, Jeremy D. i Heather M. Schmidt. 2004. *Gendered Political Socialization in Four Contexts: Political Interest and Values among Junior High School Students in China, Japan, Mexico, and the United States*. „*Social Science Journal*” 41: 393–407.
- McGraw, Kathleen M. 2003. *Political Impressions. Formation and Management*. W: D. O. Sears, L. Huddy i R. Jervis (red.). *Oxford Handbook of Political Psychology*. New York: Oxford University Press, s. 394–432.
- Mellor, Steven. 1995. *Gender Composition and Gender Representation in Local Unions: Relationships between Women's Participation in Local Office and Women's Participation in Local Activities*. „*Journal of Applied Psychology*” 6: 706–720.
- Nelson, Albert. 1987. *Women's Advancement as Chairpersons in Lower State Legislative Chambers: 1979 and 1983*. „*International Journal of Intercultural Relations*” 4: 401–410.
- Pankowski, Krzysztof. 1996. *Lewica–centrum–prawica. Analiza samoidentyfikacji politycznej Polaków*. CBOS 11: 93–102.
- Pankowski, Krzysztof. 1997. *Potoczne rozumienie prawicowości i lewicowości. Strukturalizacja sceny politycznej*. CBOS, s. 44–66.
- Phalet, Karen i Edwin Poppe. 1997. *Competence and Morality Dimensions of National and Ethnic Stereotypes: A Study in Six Eastern-European Countries*. „*European Journal of Social Psychology*” 27: 703–723.
- Powlishta, Kimberly K. 2004. *Intergroup Processes and Gender-role Development*. W: M. Bennet i F. Sani (red.). *The Development of Social Self*. Hove, UK: Psychology Press, s.103–133.
- Przybyszewski, Krzysztof. 2001. „Przywiązanie do opcji politycznej a oceny polityków pod wpływem nowej informacji”. Nieopublikowana rozprawa doktorska. Warszawa: Instytut Psychologii PAN.
- Raciborski, Filip. 2005. *Czy wyborcy preferują mężczyzn? W: R. Siemieńska (red.). Płeć, wybory, władza*. Warszawa: Scholar, s. 87–120.
- Ross, Judith-Rae, E. 1999. *Trends and Tallied, Opinions not Polled: A Politician Looks at the Past and Three Election's Significance for the Future*. „*Journal for Mental Changes*” 2: 87–118.
- Sanbonmatsu, Kira. 2002. *Gender Stereotypes and Vote Choice*. „*American Journal of Political Science*” 1: 20–34.
- Siemieńska, Renata. 2005a. *Płeć a przekonanie o efektywności działań politycznych obywateli i zainteresowanie wyborami – parlamentarnymi w 2001 roku i samorząd-*

- dowymi w 2002 roku. W: R. Siemieńska (red.). *Płeć, wybory, władza*. Warszawa: Scholar, s. 35–54.
- Siemieńska, Renata. 2005b. *Kobiety wśród kandydatów i wybranych w wyborach samorządowych a cechy elektoratów w wyborach do samorządów terytorialnych*. W: R. Siemieńska (red.). *Płeć, wybory, władza*. Warszawa: Scholar, s. 75–86.
- Skarżyńska, Krystyna. 1997. *Podobieństwo poglądów czy osobowość kandydata na prezydenta: motywy decyzji wyborczych najmłodszych wyborców*. „Kultura i Społeczeństwo” 4: 167–177.
- Sutherland, Sharon L. 1978. *The Unambitious Female: Women’s Low Professional Aspirations*. „Signs” 4: 774–794.
- Wojciszke, Bogdan. 1994. *Multiple Meanings of Behavior: Construing Actions in Terms of Soft Competence and Morality*. „Journal of Personality and Social Psychology” 67: 222–232.
- Wojciszke, Bogdan. 1997. *Parallels between Competence-morality Related Traits and Individualistic-collectivistic Values*. „European Journal of Social Psychology” 27: 245–256.

What are the Chances of Female Candidates in Presidential Elections? (Experimental Study among the Polish Youth)

Summary

The aim of the study was to examine how the manipulation of information about hypothetical presidential candidates influenced youth’ attitudes towards them.

The experiment was conducted on 929 subjects (454 women and 475 men), who were either pupils in their final year of secondary school or university students, aged 18–25. The amount of information about politicians was manipulated (politicians’ gender, political affiliation, moral and competence traits (positive or negative), political programme characteristics). The results showed that (1) the own-group favoritism effect was observed only among female participants, (2) female presidential candidate was evaluated better than male presidential candidate in conditions of positive information, yet, when negative information about candidates was provided, female presidential candidate was evaluated worse than male presidential candidate.

Key words: presidential election, gender stereotypes, social categorization, issue voting, continuum theory.

